

ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ У ПТНЗ

О. В. ГЛУЩЕНКО, методист Науково-методичного центру професійно-технічної освіти у Запорізькій області

Анотація. Обґрунтовано необхідність формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у ПТНЗ на основі введення до змісту професійної освіти енергоефективної компоненти.

Ключові слова: енергоефективна компетентність, енергоефективна компонента змісту професійної освіти.

ГЛУЩЕНКО О. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ В ПТУЗ

Аннотация. Обоснована необхідність формування енергоз ефективною компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в ПТУЗ на основі введення в зміст професійної освіти енергоз ефективною компоненти.

Ключевые слова: енергоз ефективною компетентність, енергоз ефективною компонента змісту професійної освіти.

GLUSHCHENKO O. V.

ENERGY EFFICIENT FORMATION OF COMPETENCE FUTURE OF QUALIFIED WORKERS IN PROFILE MACHINE PTUZ

Annotation. The article substantiates the need to build energy-efficient competence of future skilled workers of the machine-building profile in vocational schools by of introducing in content of professional education the energy-efficient component.

Keywords: energy efficient competence, energy efficient component of the content of vocational education.

В умовах глобальних екологічних змін, підвищеного попиту на енергоносії питання енергоефективності є пріоритетними. Вивчення проблеми показало, що технологічні процеси машинобудівного виробництва залишаються надзвичайно енергоємними. Знизити їх енергоємність можна в результаті розробки та впровадження енергоефективних технологій (використання сировини й матеріалів, висока якість яких передбачає низьку енергоємність), енергоощадного устаткування, підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, оптимізації структури енергоспоживання, збільшення використання потенціалу нетрадиційних, відновлюваних джерел енергії та вторинних енергоносіїв власного виробництва [6]. У зв'язку з цим виникає потреба у кваліфікованих робітниках, які володіють енергоефективними технологіями, виконують екологічно чисті види робіт, забезпечують енергетичне заощадження, розуміючи його економічні, екологічні й соціальні переваги. Ускладнення виробничої діяльності зумовлюють посилення уваги до пошуку шляхів оновлення змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників

© Глущенко О. В., 2012

машинобудівного профілю з питань енергозбереження й енергоефективності.

Важливість зазначеної проблеми, необхідність формування системи інституційних, регулятивних і заохочувальних заходів щодо режиму ощадного використання паливно-енергетичних ресурсів для України визначає її законодавча база [11, 268]. Так, основні положення Закону України «Про енергозбереження» (1994) передбачають визначення правових, економічних, соціальних та екологічних основ енергозаощадження для всіх підприємств, об'єднань, організацій, розташованих на території України [4]. У документі «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», затвердженому в березні 2006 р. Кабінетом Міністрів України, окреслена низка пріоритетних проблем, серед яких: підвищення енергетичної безпеки держави; диверсифікація джерел паливно-енергетичних ресурсів; запровадження енергоефективних технологій, що зменшують вплив на навколишнє середовище забезпечення енергоресурсами [10, 28]. Відповідні нормативно-правові акти, постанови, рішення Кабінету Міністрів України шляхом прямого або непрямого правового впливу на від-

носини у сфері енергозаощадження дають змогу створити структуру державного управління та контролю, запровадити систему нормування паливно-енергетичних ресурсів, державної експертизи та національних стандартів, хоча окремі з них і потребують доопрацювання.

Усвідомленню важливості для України питань енергозаощадження сприяють заходи щодо підвищення громадсько-освітнього рівня у цій сфері та прийняті в державі програми освіти населення та підготовки кадрів (Накази Міністерства та Державного комітету України з енергозбереження від 7.05.97 № 137/45 «Про першочергові заходи щодо підвищення громадсько-освітнього рівня у сфері енергозбереження», від 21.08.99 р. № 305/73 «Про затвердження Програми освіти населення України з енергозбереження»). За допомогою TACIS (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States, Технічна допомога Співдружності Незалежних Держав) реалізується проект створення Національної мережі з енергозбереження, що надасть підприємствам та громадянам доступ до інформації про реалізацію державної політики з енергозбереження в Україні, про ефективне енергозаощаджуване обладнання і технології. Активно розробляються галузеві та регіональні методики з надання практичної допомоги підприємствам щодо зниження енергоємності виробництва, нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів [7].

У 2009 р. завершено українсько-німецький проект «Реформа професійної освіти з урахуванням енергоефективності», який мав на меті зорієнтувати професійну освіту на потреби ринку праці та економне використання енергоресурсів. Результатом шестирічної співпраці департаменту ПТО Міністерства освіти і науки України, німецького товариства технічного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit, GTZ), Федерації роботодавців України, Інституту професійно-технічної освіти НАПН України є створений Всеукраїнський центр «Енергоефективність у ПТО і на виробництві» при Інституті професійно-технічної освіти НАПН України, робота якого спрямована на розроблення навчальних програм з енергозбереження й енергоефективності, випереджальне підвищення кваліфікації інженерно-педагогічного персоналу ПТНЗ та структурних навчальних підрозділів підприємств, залучених до професійного навчання з урахуванням енергоефективності [13].

Підґрунтям раціонального енергоспоживання є вчення С. Подолинського про збереження енергії. Ще наприкінці XIX ст., формулюючи основи енергетичного аналізу еволюції людства, науковець наголошував на безпосередній залеж-

ності розвитку суспільства від його прагнення швидко накопичувати енергію. Розвиваючи ідеї С. Подолинського, академік В. Вернадський вибудував матеріально-енергетичну структуру навколишнього середовища. У наукових працях він неодноразово звертав увагу на проблему виснаження природних ресурсів, які накопичуються тисячоліттями, поступового зменшення загальної кількості енергії на поверхні Землі, отриманої з її надр і від Сонця, що зумовлює необхідність змінення форми споживання джерел енергії, доступної людям. Науковець підкреслював, що невичерпними є саме такі запаси енергії, які знаходяться у розпорядженні людини, оскільки сила припливу морської хвилі, енергія атома та радіоактивна енергія, тепло Сонця через те, що можуть дати потрібну потужність у будь-якій кількості. Як швидко суспільство оволодіє цими формами енергії й навчиться ефективно їх використовувати визначить рівень людської освіченості [14].

У науково-методичній і технічній літературі енергоефективність розглядається як показник раціонального, екологічно безпечного для навколишнього середовища, економічно виправданого використання паливно-енергетичних ресурсів на даному рівні розвитку виробничих технологій та із застосуванням відповідного обладнання. Висококваліфікована, продуктивна діяльність робітника в умовах сучасного виробництва машинобудівної галузі значною мірою забезпечується наявністю саме таких знань, умінь і навичок, тобто його енергоефективною компетентністю.

Для осмислення необхідності формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в процесі їхньої професійної підготовки у ПТНЗ важливе значення мають наукові праці В. Жовтянського, який доводить пряму залежність якості життя населення від енергоспоживання [11]; розроблена А. Арутюняном методика виявлення джерел нераціональних витрат енергії та їх усунення, запровадження механізмів контролю енергоспоживання й розрахунку ефективності використання енергоресурсів [2]; визначені В. Самохваловим підходи до використання вторинних енергетичних ресурсів [9]; провідні положення Ю. Бакаліна, в яких розкрито сутність енергоефективних технологій, розглянуто перспективи розвитку альтернативної енергетики [3].

Однією з важливих педагогічних умов формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в ПТНЗ є оновлення змісту професійної освіти на основі введення до його структури енергоефективної компоненти,

недооцінка якої негативно впливає на рівень загальнотехнічної та професійно-практичної підготовленості випускників ПТНЗ до роботи в умовах сучасного машинобудівного виробництва. За результатами аналізу державних стандартів професійно-технічної освіти для підготовки слюсарів-електриків з ремонту електроустаткування 2 – 8-го кваліфікаційних розрядів у професійно-технічних навчальних закладах першого атестаційного рівня виявлено, що в освітньо-кваліфікаційних характеристиках випускника професійно-технічного навчального закладу (розділи «Повинен знати», «Повинен уміти», «Загальнопрофесійні вимоги») непередбачені знання з енергозаощадження, не враховуються вони і у критеріях кваліфікаційної атестації випускника (розділи «Знає», «Уміє»). У первинній професійній підготовці на 2-й кваліфікаційний розряд (загальний фонд навчального часу 870 годин) енергоефективна компонента змісту освіти відсутня. Не виявлена вона також у змісті навчального матеріалу для підвищення кваліфікації до 3-го розряду (загальний фонд навчального часу 485 год), 4-го (загальний фонд навчального часу 485 год), 5-го (загальний фонд навчального часу 360 годин), 6-го (загальний фонд навчального часу 325 год), 7-го (загальний фонд навчального часу 215 год), 8-го (загальний фонд навчального часу 215 год).

Впровадження енергоефективної компоненти до змісту професійної освіти передбачає введення у навчальний процес спецкурсів (факультативних занять прикладного характеру; інтегрованих курсів), до змісту яких входять питання раціонального використання природних ресурсів, енергетичної ефективності виробництва, розв'язання екологічних проблем сучасності тощо. Зокрема, розроблений науковими працівниками Інституту професійно-технічної освіти НАПН України педагогічний програмний засіб «Основи енергоефективності», який складається з теоретичного матеріалу, відеофрагментів з голосовим супроводом, комп'ютерних флеш-анімацій, статичних і динамічних ілюстрацій, схем, моделей процесів, інтерактивних і тестових завдань, доповнює і розширює можливості традиційних засобів навчання. Зміст теоретичного матеріалу, побудований за модульною системою, охоплює знання загального, галузевого, виробничого професійного й побутового характеру [8].

Інтегровані спецкурси дають змогу учням набувати й розширювати потрібні знання для ефективної, з точки зору енергозаощадження, майбутньої професійної діяльності. Наприклад, відомості щодо визначення основних характеристик магнітом'яких і магнітотвердих матеріалів та економічної доцільності їх застосу-

вання учні отримують в результаті інтеграції таких дисциплін, як електротехніка з основами промислової електроніки, електроматеріалознавство та основи галузевої економіки і підприємництва. Чітко уявляти собі роботу щодо зниження втрати електричної енергії майбутні робітники зможуть тоді, коли ґрунтовно ознайомляться з основними етапами цієї роботи, зможуть провести економічний аналіз роботи електричної мережі, визначити чинники, які впливають на зниження енергетичних витрат, вжити відповідних заходів, а також оцінити їх ефективність.

Сформувати енергоефективну компоненту змісту професійного навчання майбутніх робітників машинобудівного профілю у ПТНЗ можливо також, інтегруючи знання з енергозбереження у зміст навчальних програм з предметів загальнопрофесійної підготовки («Основи правових знань», «Основи галузевої економіки і підприємництва», «Інформаційні технології»), професійно-теоретичної («Будова, експлуатація та ремонт електроустаткування», «Охорона праці», «Електротехніка з основами промислової електроніки», «Електроматеріалознавство», «Електроніка, мікропроцесорна техніка та системи автоматичного керування», «Матеріалознавство»), професійно-практичної (виробниче навчання) підготовки, яка проходить у навчальних майстернях, лабораторіях, навчально-виробничих дільницях ПТНЗ. Так, вивчаючи предмет «Основи правових знань» (тема «Правова охорона природи. Охорона природи – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України»), можна поповнити навчальним матеріалом щодо нормативно-правової бази ефективного використання енергетичних ресурсів. До теми «Електромагнетизм» («Електротехніка з основами промислової електроніки») доречно було б ввести відомості щодо чинників, які дають змогу запобігти неефективним витратам магнітної енергії в режимі перевантаження трансформаторів, електричних машин (апаратів), звести втрати на перемагнічування в металевих осердях до мінімуму. Пояснити учням з точки зору енергоефективності, чому в робочому стані для електричних машин магнітна індукція повинна відповідати певній кривій намагнічування матеріалу осердя; у яких випадках варто ремонтувати обмотку, а в яких ремонт вважати економічно недоцільним («Будова, експлуатація та ремонт електроустаткування»).

Дібраний матеріал доцільно було б оформити як навчальний посібник, що складатиметься з теоретичної частини (інформаційний матеріал, відомості щодо основних понять і термінів), охоплюватиме різнорівневі контрольні запитання та завдання практичного характеру для пере-

вірки знань основних положень (фундаментальних понять з теми, їх визначення; наукових фактів, закономірностей тощо), умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (формулювати проблему й знаходити можливі шляхи її розв'язання; характеризувати основні положення, докази, висновки; здійснювати на основі теорії практичні дії тощо), навичок побудови алгоритму певної виробничої операції з подальшим її виконанням (моделювання практичних дій; виконання комплексу виробничих операцій за певний відрізок часу; аналізу й самоаналізу результатів виконаної роботи, визначення відповідності поставленим цілям; засвоєння способів виробничої діяльності; порівняння характеристик процесів, узагальнення фактів, пояснення результатів тощо) [5]. Дані, які надаватимуться в умовах задач, бажано максимально пов'язати з виробництвом. Наприклад, розрахувати переріз провідників (обрати більш енергоефективний варіант) за умов мінімальних витрат провідникового матеріалу з мінімальною втратою потужності, обчислити компенсацію реактивної потужності та індуктивності електричної лінії. Не варто забувати і про окремі елементи естетичного виховання (М. Аджієв), зокрема вплив кольорової гами на поглинання світла, залежність витрат електроенергії на кондиціонування від озеленення території, на якій розміщені будівлі (житлові, виробничі) [1]. Лаконічність викладу і відповідне оформлення навчального матеріалу посібника з переліком рекомендованої (основної і додаткової) літератури до кожної теми надають змогу опрацювати його самостійно.

Важливо, на нашу думку, до посібника ввести критерії засвоєння учнями навчального матеріалу з питань енергозбереження, розроблені відповідно до визначених рівнів, зокрема: інформаційного – ідентифікація відомої інформації; репродуктивного – інформація алгоритмічно відтворюється; базового – розуміння істотних елементів навчального матеріалу, володіння загальними принципами пошуку потрібного алгоритму для вирішення поставленого завдання; підвищеного – вміння трансформувати відомі алгоритми для застосування у нестандартних умовах; творчого – здатність самостійно критично оцінювати навчальну інформацію, умінь вирішувати завдання підвищеної складності, володіння елементами дослідницької діяльності (за класифікацією В. Тесленка) [12].

Отже, можлива варіативність введення до змісту професійної освіти енергоефективної компоненти дає змогу гнучкіше і органічніше формувати енергоефективну компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у ПТНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аджієв М. Э. Энергосберегающие технологии / М. Э. Аджиев. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
2. Арутюнян А. А. Основы энергосбережения / А. А. Арутюнян. – М.: ЗАО «Энергосервис», 2007. – 600 с.
3. Энергосбережения та енергетичний менеджмент: [навч. посіб.] / Ю. І. Бакалін. – Харків: БУРУН і К°, 2006. – 320 с.
4. Закон України «Про енергозбереження»: Постанова ВР № 75/94-ВР від 01.07.94, ВВР, 1994, № 30 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 30. – С. 285 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://avante.com.ua/rus/library/zakon_pro_energoberegennja.html
5. Красилюкова В. А. Подготовка заданий для компьютерного тестирования: [метод. реком.] / В. А. Красилюкова. – Оренбург, ИПК ГОУ ОГУ 2004. – 31 с.
6. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / За заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.
7. Нормативно-правові питання енергозбереження. Метод. посіб. / В. П. Розен (гол. ред.), А. В. Праховни (уклад.). – К.: Нац. техн. ун-т України «Інститут енергозбереження та енергоменеджменту», 2002. – 48 с.
8. Радкевич В. О., Михайличенко А. М., Аніщенко В. М. Реформування професійної освіти з урахуванням енергоефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:GcT4fmSJ6ggJ>. – мова укр.
9. Самохвалов В. С. Вторинні енергетичні ресурси та енергозбереження: Навч. пос. / В. Самохвалов. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 224 с.
10. Стратегія енергозбереження в Україні. Аналітично-довідкові матеріали / Колективна монографія в 2-х т. / За ред. В. А. Жовтянського, М. М. Кулик; Б. С. Стогнія. – Т. 1: Загальні засади енергозбереження. – К.: Академперіодика, 2006. – 510 с.
11. Стратегія енергозбереження в Україні. Аналітично-довідкові матеріали / Колективна монографія в 2-х т. / За ред. В. А. Жовтянського, М. М. Кулик; Б. С. Стогнія. – Т. 2: Механізми реалізації політики енергозбереження. – К.: Академперіодика, 2006. – 600 с.
12. Таксономия педагогических целей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://physics.kgsu.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=251:2009-07-12-14-55-53&catid=44:2009-03-04-05-29-41&Itemid=56
13. Українсько-німецький проект «Реформа професійної освіти з урахуванням енергоефективності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elearning-pto.gov.ua/1951.html?&L=3>
14. Чесноков В. С. Предтеча В. И. Верна, ского в энергетической трактовке эволюции природы и общества (из книги В. С. Чеснокова «Сергей Андреевич Подольский»). – М., Наука, 2001. – С. 53-80 // Альманах «Восток». – 2003. – № 11/12, декабрь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://situation.ru/app/j_art_219.htm